

Fiatalkorú bűnözők bemutatása, nevelés, szociális és építészeti vonatkozások tükrében

készítette: Payer Katalin
konzulens: Marián Balázs
témavezető: Turányi Gábor
Moholy- Nagy Művészeti Egyetem
2012

Köszönettel tartozom a szakdolgozat elkészítésében nyújtott segítségért konzulensemnek, Schmidt Andreának továbbá a kutató munkákban segítő, ELTE ÁJK/OKRI igazgatóhelyettesének Dr.Kerecsi Klárának, az Igazságügyi Szolgálat pártfogó felügyelőinek Dr. Berki Gabriellának, Katona Csillának és Mátrai Katalinnak. Utólag szeretnék köszönetet mondani a szakdolgozatom előtanulmányaként szolgáló szigorlati dolgozatom elkészítéséhez Berky Tamásnak, valamint a kutató munkához nyújtott segítségéért, a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnokának Juhász Attila b.v ezredesnek.

Bevezető

Diploma témám választásakor, olyan szituációt kerestem, amelyben az építész leginkább kiszolgáltatottá válhat, a funkció kényszerítő tulajdonságával szemben. Ennek felelnek meg a totális intézmények, amelyek fő jellemzője a kontroll, struktúra és az izoláció. Feladatuk elsősorban az egyén rehabilitációja és reintegrációja. Ilyen intézmények az elmeógyógyintézetek, nevelő-és javítóintézetek, valamint a börtön. Az utóbbi esetben a feladatok mellé társul a büntetés és az ebből származó „szubmergencia, azaz a fogvatartott intézet előtti életének teljes leépítése, és az intézeti követelményekhez való hozzászoktatása.”¹ Ez az ellentét az, amely a felsoroltak közül, a börtön tervezésére motivált. Úgy látom, hogy a rengeteg szociális faktor következtében, elterelődik a figyelem az építészet lehetőségeiről. Célom, hogy a diplomatervvvel javaslatot tegyek az őrzés szerepén túlmutató építészeti megoldásokra, és ez által segítséget nyújthassak a fogvatartás és individuum ellentétéből származó problémák megoldásához. A legbonyolultabb, a fiatalok fogvatartása, ugyanis ez a korosztály (16-24) rendkívül nehezen kezelhető. Erre az időszakra tehető a kamaszkor, a személyiség kiteljesedése, amely jóval több konfliktus helyzetet teremt, mint egyéb más esetben. Juhász Attila b.v. ezredes, az Egri Büntetés Végrehajtási Intézet parancsnoka, beszélgetésünk során elmondta, hogy az intézményen belüli fegyelmi

¹ Fliegauf Gergely. Büntetés- végrehajtási pszichológia. Tansegédlet. 2010. p. 171

vétségek, javarészt fiatalokhoz köthetőek. Nagyon nehéz őket kezelni, nemcsak azért, mert többségében fiúk, hanem amiatt is, mert folytonos a „határok feszegetése”, a dominancia és pozíció harc. A helyzetükkel szemben nem belátóak, ennek következtében a börtönön belül is nehezen motiválhatóak. Azt gondolom, ha a fiatalok eljut a börtönbüntetésig, akkor ez tekinthető utolsó lehetőségnek, amikor évekig tartó felügyelete során életre szóló segítséget kaphat. A büntetés maga a szabadságvesztés, ezért téves azt gondolnunk, hogy a börtönön belül, bármi egyéb büntetés-forma megengedhető. Számomra az elsődleges feladat tehát, a rehabilitáció, és reintegráció lehetőségének megteremtése, különös tekintettel a fiatalokra.

A helyszínválasztásnál nehéz feladat volt, mivel Magyarországon működő büntetés végrehajtási intézetek többsége rendkívül rossz állapotú, szinte mindenhol szükség lenne az alapvető felújítási munkálatokra, ebben a kérdésben azonban sokkal fontosabb az épületstruktúra korszerűtlensége. Eddigi kutató munkám során, látogatást tettem az Egri Büntetés Végrehajtási Intézetben, illetve a Tököli Fiatalok Börtönében. Mindkét esetben olyan körülményeket tapasztaltam, amely jól tükrözte a társadalom fogvatartottakkal szemben tanúsított elutasító magatartását. Ez többek közt, látványosan megmutatkozott a tárgyi felszereltségen,

és az épített környezet minőségén. Az általam megkérdezett szakemberek véleményeiből, az derült ki, hogy a súlyos anyagi problémák ellehetetlenítik a fogvatartottak reintegrációját. Tököl esetében a leírtak kifejezetten érzékelhetőek voltak, olyannyira, hogy egyre inkább foglalkoztatott a helyszín és az abban rejlő lehetőségek, így diplomatervem helyszínéül, végül Tökölre esett a választás. Szakdolgozatomban a fiatalok bűnözőket kívánom bemutatni, hogy kiknek is tervezek valójában. Célom, hogy bemutassam a börtönbüntetésig elvezető utat, végül a börtönben rejlő, főleg építészeti lehetőségeket. Utalok az általam képviselt elvekre, de nem kívánom elméleti feltételezésekkel előre vetíteni a tervezési folyamatot, mivel erre tényleges választ a diplomatervemvel kívánok adni.

Tartalomjegyzék

Bevezető.....	5
Tartalomjegyzék	7
1. Tények, számok	8
2. Kölcsönhatások	10
2.1. a szülő és iskola hiányosságai	10
2.2. lehetőségek és módszerek.....	12
3. Következmények	14
3.1. javítóintézet	14
3.2. börtön	16
3.3.1. elkövető, avagy sértett? Az agresszió hatása	16
3.3.1.1. szenvedélyszer hatása	16
3.3.2. börtön, mint büntetés	17
3.3.3. börtön, mint „élni nem érdemes élet” helyszíne?	19
3.3.4. börtön, mint segítség!.....	21
4. Némán beszédes építészet, börtön másképp	22
5. Zárszó.....	24
Bibliográfia	25

1. Tények, számok

Hazánkban a fiatalok fogvatartottak száma évről évre növekszik és egyre gyakoribbak az erőszakos bűncselekmények. Elszomorító tény az is, hogy mindez egyre fiatalabb gyerekekhez köthető. (Hajdu, 2011)

Magyarországon az elmúlt tíz évben a regisztrált fiatalok bűnözők száma 10 és 12 ezer között mozog. Statisztikák azt mutatják, hogy a 14-18 éves kor között lévő fiatalok, kétszeresen nagyobb arányban vesznek részt a bűnözésben, mint a 18 évesnél idősebb népesség. Az erőszakos bűncselekmények tekintetében a 2010-es adatok azt mutatják, hogy a fiatalok arányaiban négyszeresen múlták felül a társadalom, bűnözésben való részvételét. (IRM, Statisztikai és Koordinációs Osztály, 2010)

A helyzetet rontja, hogy amíg a nevelők, pártfogók azon fáradoznak, hogy a – legtöbbször elkeserítő körülmények között élő - gyermekek saját magukhoz és társadalomhoz való viszonyát fejlesszék, addig a média a legrosszabb arcukat mutatja. Sokszor eltorzítva, kontextusából kiragadva közvetítik a bűncselekményt, az amúgy is szkeptikus társadalom felé. A sajtóban az elmúlt években

rengeteg cikk jelent meg a fiatalok bűnözéséről, a legutóbbi kirívó esetek után, mint például a Blaha Lujza téri késelés és a kaposvári gyilkosság. Leggyakrabban szinte megváltozhatatlan tényként kezelik a hátrányos szociális tényezőket, bár említik az iskola és a pedagógusok felelősségét, a gyakorlatban pozitív változásról aligha beszélhetünk. Komoly aggodalomra ad okot, hogy a gyermek és fiatalok bűnözés visszaszorítására, felmerült a büntethető életkor csökkentésének lehetősége.

Az alábbi idézet, részlet Kerecsi Klára az Országos Kriminológiai Intézet igazgatóhelyettesével folytatott interjúból, amelyben a gyermekkorú bűnözők korai felelősségre vonásának lehetőségét bírálja.

„(…) a fiatalokkal, vagy gyerekekkel foglalkozó bírót, ügyészt fel kellene készíteni arra, hogy az a „munkadarab”, amellyel foglalkozik, emberből van. Pszichológiai, pedagógiai tudást kellene biztosítani számukra, azon létező elvárás helyett, hogy az ítélkező tanács valamelyik tagja nő legyen és pedagógus.(…) a gyerekvédelmet kellene inkább helyzetbe hozni, a törvényben felsorolt hatósági intézkedéseket kellene megtölteni tartalommal, és anyagi fedezetet biztosítani a kiegyensúlyozott működéshez.”²

² http://www.hetek.hu/belfold/201103/vadaszideny_kisvadakra

A következő idézetben, pedig egy iskolaigazgató véleménye olvasható, amelyből viszont egyértelműen kiderül a szakma tehetetlensége.

„A körülményekből adódó személyiségtorzulásokat egy bizonyos kor, 9-10 év felett már kezelni sem nagyon lehet. Jellemző az ilyen gyerekeknél a társadalmi konvenciók, például a magántulajdon, vagy az életkor és egyéb tulajdonságok tiszteletének a hiánya és meg nem értése. (...)Az osztályfőnöknek jut a legnagyobb szerep abban, hogy megtalálja a gyermek értékeit, és olyan feladatokkal bízza meg, amelyek által sikerélményeket élhet át, és ez idővel a jó út felé fordíthatja. Tanítás után azonban nem kötelezhetem a diákot semmilyen feladatvégzésre, ami miatt bent kell maradnia. Sajnos ma már kisgyermekkortől hiányzik a feladattudat. Régen a szülők kitalálták, hogyan lehet gyermekeiket lekötni, hogy délutánonként ne unatkozzanak, közben érezzék, hogy ők is fontos tagjai a családnak.”³

³ <http://www.regionaplo.hu/archiv/46/19577-fiatalkoru-bunozes-csapda-amibol-nincs-visszaut>

2. Kölcsönhatások

2.1. Szülői és iskolai hiányosságok

A szülő a minta a gyermek fejlődésében, aki magatartásával az elsődleges visszatartó erő lehetne ebben. A hátrányos helyzetű családokban gyakori a családon belüli túlzott alkoholfogyasztás és az ebből kiinduló erőszakos cselekmények. Legtöbb gyermekben az agresszió mindennapos tapasztalása, súlyos viselkedési zavarokat okoz, mint például a deviancia, antiszociális magatartás.

Sok esetben növeli a személyiség torzulását a csonka család, amely legtöbbször az apa hiányát jelenti, de számottevő azon fiatalok száma, akik anya, avagy mindkét szülő hiányában, nevelő szülőknél, vagy nevelő intézetben nőnek fel. Jól sejthető, hogy amíg a csonka család jelensége, sajnos általános társadalmi jellemző, addig ez a felsorolt egyéb hátrányos szociális tényezőkkel társulva, fokozott kriminogén hatású. Ezt támasztja alá az a 2008- ban végzett kutatás, amelynek célja az volt, kimutatható-e az áldozati és elkövetői minőség összekapcsolódása. A családösszetétellel kapcsolatosan feltett kérdésre a válaszadók kevesebb, mint a fele (43,2%-a) él együtt édesapjával és édesanyjával is. Negyedük (24,5%) csak édesanyjával, 7,5%-uk csak édesapjával él együtt. Különösen magas,

a válaszadók negyedét (24,8%) teszi ki azok aránya, akik egyik vér szerinti szülőjükkel sem élnek együtt. (*Ligeti és társai, 2008*)⁴

A kutatás során megkérdezett, a bíróság által 2007-ben elmarasztalt fiatalok 90%-a férfi. Ennek egyik indoka lehet az apa, mint követendő példakép hiánya. Bár a megkérdezettek kis arányban számoltak be arról, hogy családon belüli erőszak áldozatai lettek volna, ugyanakkor az is világossá vált, hogy az érzékeny kérdések esetében az önbevallásra kevésbé lehet alapozni. Az azonban kiderült, hogy a megkérdezett elítéltek 90%-a volt erőszakos bűncselekmény észlelője, 50 %-a volt szemtanúja lopásnak, rablásnak, illetve más ellen irányuló testi sértésnek, vagy faji alapú erőszaknak. Az iskolai és baráti társaságokból való kiközösítésnél 75% - os észlelést lehetett megállapítani.

A vizsgált elítéltek családjában mindemellett gyakori jelenség a munkanélküliség, hol az egyik szülő, vagy egyik sem dolgozik, s hátrányos tényező az is, hogy alacsony iskolázottak.

⁴ A számadatokhoz és diagramokhoz használt kutatás; Ligeti Katalin, Hollán Miklós, Schmidt Andrea, Végvári Réka. A fiatalok elítéltek áldozati minőségének vizsgálata, különös tekintettel a családon belüli erőszakra. ISBN 978-963-06-7027-2. 2008. A dolgozatban felhasznált egyéb adatok esetében, a forrást külön jelölöm.

„(…) a „kétoldali”szülői munkanélküliség más vonatkozásban is kedvezőtlen kihatású lehet a bűnelkövetésre. Ebben az esetben ugyanis a gyermekek egyáltalán nem rendelkeznek élő mintával a munka mindennapi életben betöltött szerepéről, így szocializációjuk alapvetően hiányos.”⁵

Ezt a helyzetet komplikálja a kortárscsoporti tevékenységekbe való bevonódás, illetve az iskolába kerülés. Ez az időszak 5-7 éves korra tehető, amikor is a gyermek egyre inkább szembesül hátrányosságaival. Az iskolai, illetve csoportosulásokból való kiközösítés, az első, gyermek által is tapasztalható jele a társadalmi elutasításnak. Legtöbbször erre adott válasz az agresszió, a renitens, figyelemfelkeltő viselkedés, amely egyre kezelhetetlenebbé válik. A szülői beavatkozás sokszor csak az agresszív megnyilvánulásban merül ki, amely következtében sérül a szülő és gyermek közti bizalom. Így következhet be, hogy a fiatal olyan közösséget keres, ahol tolerálják a viselkedését. Ezekben a közösségekben megengedett a kisebb bűncselekmények elkövetése, amit tekinthetünk a kriminális karrier kezdetének. (Ligeti és társai, 2008)

Mindezt alapul véve jogos az az észlelés, hogy azon fiatal, aki élete során áldozatul esett különböző erőszakos cselekménynek, illetve azoknak szemlélője volt, az nagyobb eséllyel válik elkövetővé, mint más, vele egy idős fiatal.

⁵Ligeti Katalin, Hollán Miklós, Schmidt Andrea, Végvári Réka. A fiatalok elítéltek áldozati minőségének vizsgálata, különös tekintettel a családon belüli erőszakra. ISBN 978-963-06-7027-2. 2008. p. 49.

2.2. Lehetőségek, módszerek

„szülők, szakemberek és politikusok egyaránt aggódva figyelik a fiatalság helyzetének jellemzőit, különösen a veszélyeztetett helyzetben nevelkedő fiatalokét. Napjainkban a fiatalkori bűnözés, a szenvedélyszerek fogyasztása, az iskolai problémák, a fiatalkori terhesség és még sok egyéb tünet körvonalazza a problémákat. A generációk közötti viszony változóban van, amelyet nem segít, ha a közbeszédet tematizálja néhány olyan súlyos bűncselekmény elkövetése, amelynek elkövetői gyermek és/vagy fiatalkorúak. Azt azonban ezekből az ügyekből is megtudjuk, hogy az elkövetők mögött sikertelen iskolai pályafutás áll, családi helyzetük többoldalúan hátrányos, sivár családi és kortárs kapcsolataik vannak. Ekkor szembesülünk azzal, hogy milyen keveset tudnak a szakemberek a fiatalok antiszociális magatartásának sodródásának befolyási lehetőségeiről, és kiderül, hogy mennyire hiányoznak a fiatalkori bűnözés alakulását feltáró hazai empirikus kutatások.”⁶

Az idézett szöveg, részlet egy kriminológiai kutatás tanulmányából, amely a fiatalkorú bűnözés, illetve az ahhoz vezető körülmények longitudinális vizsgálat módszerét és annak lehetőségeit kívánja

⁶ Kerecsi Klára, Gyóry Csaba, Kó József. Longitudinális kriminológiai vizsgálatok és alkalmazásuk lehetőségei Magyarországon. Egészséges Ifjúságért Alapítvány.2009. p. 8.

bemutatni. A vizsgálat nagy segítséget nyújthat a tényleges kriminogén tényezők feltérképezésében, illetve a módszer megakadályozhatja a kriminális karrier megkezdődését. A fiatalok e fajta hosszútávon való figyelemmel követése persze több odafigyelést, türelmet és kitartást igényel, viszont időtartamából eredően, olyan rejtett problémákra is rámutathat, amely nem derülhet ki rövidtávú bűnügyi elemzésekből.

Ez egy, azon lehetőségek közül, amelyek segítséget nyújthatnak a szakembereknek, a társadalom perifériájára sodródott fiatalok körülményeinek megismerésében, ezáltal ismertté válhatnak azok az eszközök, amelyek segíthetnek a fiatalok személyiség fejlesztésben és a társadalmi normákhoz való igazodásukban, megóvva őket egy esetleges börtönbüntetés lehetőségétől.

Úgy gondolom, hogy szülői odafigyelés hiányában, a tanárok, osztályfőnökök felelőssége, hogy időben észleljék a problémákat és olyan programot dolgozzanak ki, amely alkalmazása során a hátrányos helyzetű gyermekek visszanyerhetik önbecsülésüket és megismerhetik a társadalmi normákhoz való alkalmazkodásban rejlő értékeket. Ezt azonban az iskola, legtöbbször nem megoldani kívánja, hanem a sorozatos évismétléseket és megrovásokat követően a gyermeket eltanácsolják az intézményből, így nem

ritka, hogy a gyermek 2-3 iskolát jár végig, mire eljut (ha eljut) a 8. osztályig. A megkérdezett elítéltek között az évet ismételték aránya 59,8% ebből 86,9% többször, 56,7% egyszer és 43,3% legalább kétszer ismételt évet, az ennél többszöri évismétlés viszonylag kivételesnek tekinthető összesen 14%. Mindez, azért is nagy probléma, mert az évismétlés kudarcélménye olyan alternatív érvényesülési lehetőségeket vonhat maga után, mint a bűnözés.

3. Következmények

3.1. Javítóintézet

„Megdöbbszentő módon tapasztaljuk fiataljainknál az iskolai szocializáció hiányát és azt, hogy ezt a hiányt mennyire érzékelik. Ezek a fiatalok azok, akik már első osztályban nem vehettek részt az osztálykirándulásokon, akiknél nyugodtabb volt a tanító néni, ha nem jöttek el korcsolyázni a műjégre. Hosszasan sorolhatók azok a tevékenységek, amelyekben nem vettek részt (múzeumlátogatás, színház, osztálykirándulás, falevélglyűjtés stb.). Maradt viszont a tanulás, motiválatlanul, szülői segítség, magántanárok nélkül. Tehát kudarccal, pozitív élmények nélkül telt el az az, öt-hat év, amit az iskolapadban töltöttek.”⁷

Az idézet, részlet B. Aczél Anna a Rákospalotai Javítóintézet és Gyermekotthon igazgatójának tanulmányából, amely a gyermek és fiatalkorú elkövetők reintegrációjával foglalkozik. Javítóintézetre kerül a sor, ha a gyermek szembekerül a büntetés végrehajtással, de életkorából adódóan (16 éves korig) nem kaphat börtönbüntetést, illetve akkor, ha a 18 év alatti fiatalkorú gyermeket 1-2 év szabadságvesztésre ítéli a bíróság. (BTK)

⁷ B. Aczél Anna. A gyermek és fiatalkorú elkövetők integrációjának jövője a helyreállító igazságszolgáltatás szellemében a javítóintézeti tapasztalatok alapján. <http://www.kriminologiaitdk.hu/read/cikk.htm>. p. 13.

Az igazgatónő elmondása alapján, az intézetbe érkezők nagy része magántanuló volt és kevesüknek volt bizonyítványa egy- két osztályról. A magántanulói státusz ugyanakkor, ebben a kontextusban ellentmondásos, hiszen ebben az esetben aligha beszélhetünk tehetséggondozási szándékról, sokkal inkább a problémás tanuló közösségből való eltávolításáról. (Aczél, 2005)

Ezt a feltevést igazolják azok a már említett kutatás adatai is, miszerint a megkérdezettek, a büntetést megelőzően, 37,2%-a járt iskolába és 52, 2%- a volt magántanuló. Ez a jelenség sokkal inkább a felsőbb évfolyamokban figyelhető meg, amely joggal enged következtetni, az iskola tanulóval szemben tanúsított elutasító magatartására.

Az oktatási rendszer szégyenének is lehet nevezni, hogy a problémás tanulókkal való speciális foglalkozás, szinte csak a javító intézetekben jöhet létre, amely már egy büntetés fokozatnak számít. Ezt mérlegelve, a problémás fiatalok „lejtőn” való elindulása megfélékezhetetlennek tűnik.

A javítóintézetek hatékonyságát csökkenti, hogy az ide bekerült fiatalkorúak általánosságban véve 2-3 évet töltenek el az intézményben. (Aczél, 2005)

Ennyi idő áll rendelkezésükre a nevelőknek, szakembereknek, hogy a fiatal kijutását követően ne térjen vissza a bűnözéshez. Ezalatt kell helyreállítani a súlyos önértékelési problémáikat, visszavezetni őket

az oktatásba és megismertetni velük a társadalmi normákat. Láthatjuk, hogy túl nagy a teher, amely ezen intézetekre nehezedik. B. Aczél Anna igazgató, a javítóintézetek gyengeségének többek közt az utógondozást és pártfogói munkát, valamint a versenyképes szakmák oktatását emelte ki. Ha megfigyeljük, ezek azok a tényezők, amelyek a fiatalok sikeres reintegrációjáért felelősek, hiszen a tényleges megpróbáltatás, a társadalmunkban való önálló helytállást jelenti. Ha a fiatal ekkor nem kapja meg a kellő tudást és biztatást, azok után, hogy akár évekig elzárva élt a társadalomtól, akkor megfutamodhat a felelősségvállalástól és könnyebbik útként ismét a bűnözést választja majd. Ennek lehetőségét növeli, az úgynevezett ideiglenes elbocsátás, amely a kötelezően letöltött 1 évet követően, lehetővé teszi az intézet elhagyását, ha a bíróság úgy határoz, hogy az általa kitűzött cél, a továbbiakban nem igényel zárt, intézeti nevelést. (BTK) Nyilvánvaló, hogy 1 év alatt a fent írtak tükrében, nehezen érhető el számottevő változás, függetlenül a bírói határozattól. Az intézet által nyújtott „biztonság” megszűnését követően a labilis személyiségű, kamaszkorban lévő fiatal nem feltétlenül tud megfelelni a vele szembe tanúsított elvárásoknak.

Abban az esetben, ha újabb bűncselekményre kerülne sor, illetve, ha a fiatalok a pártfogó felügyelet szabályait megszegi, akkor az „ideiglenes elbocsátás” megszüntethető, visszavonható. A 18. életévüket betöltött fiatalokat a javítóintézetnek el kell bocsátani (BTK), és ha mindeközéig nem sikerült a bűnözőkarrier útjáról eltéríteni a fiatalot, akkor az esetleges újabb bűncselekményt követően, az elkövető nagy eséllyel számíthat a börtönbüntetésre.

3.2. Börtön

3.2.1. Elkövető, avagy sértett? Az agresszió hatása

Ebben a kérdésben, a két minőséget aligha lehet elválasztani egymástól, ezt igazolják a számok is, amelyek a megkérdezett elítéltek válaszaiból kiderültek. Az erőszakos cselekmény, vagy bűncselekmények esetében, szinte majdnem mindenkinél beszélhetünk sértetti, tanúi minőségről (94,8%), illetve a válaszadók 82,4 %-a háromszor, vagy annál többször került ilyen helyzetbe. Nagy eltérés volt azok között, akik szemtanúk (91,9%), mint akik sértettjei (69,3%) voltak az eseteknek. Ez a különbség még nagyobb volt az erőszakos bűncselekmények esetében, ahol az észlelők (91,4%) aránya jóval magasabb volt, mint a sértetteké (56,3%).

Nem hagyhatjuk tehát figyelmen kívül, hogy az agresszív környezet, önmagában is bűncselekmény előidéző hatású, még akkor is, ha a fiatal, annak csak észlelőjeként van jelen. Fokozottan van kitéve ennek az a fiatalkorú, aki az erőszakot családon belül is észleli.

3.2.1.1. Szenvedélyszerek hatása

Fontos megemlíteni, hogy az agresszív környezet mellett, az erőszakos bűncselekmények előidézője lehet, a gyakori szenvedélyszerek használata, úgy, mint az alkohol és a drogfogyasztás. A kábítószer esetén, a fogyasztással összefügghet annak üzletszerű használata is. (Váradi, 2006)

A tanulmányból kiderül, hogy a bűncselekmények típusa, függ a szenvedélyszerek fogyasztásának mértékétől, így a rongálások esetében az elkövetők 43,7% - a, testi sértésnél 32,3%- a rablás esetén pedig 24,2%-a fogyasztott alkoholt vagy drogot. Ezek a számok kisebbek a betöréses lopás, illetve csoportos verekedésnél (21,1%, 21,8%), a fegyverviselés esetén ez a szám mindössze 10,4%. Mindezt alapul véve, az is megállapítható, hogy garázdaság elkövetésénél sokkal inkább beszélhetünk az „unalom elűzéséről”, mint előre kitervelt, szándékos bűncselekmény esetében, így ezekben az esetekben inkább a fiatalabb korosztály a jellemző elkövető.

A 2009. évben 10.029 fiatalkorú bűnelkövetőt regisztráltak. A gyakorisági mutatók elárulják, hogy a 14 és 18 éves kor között levők mintegy kétszerre nagyobb arányban vesznek részt a bűnözésben, mint a 18 évesnél idősebb népesség. (*Aczél, 2005*)

A tanulmányban megkérdezett elítéltek válaszaiból is az derült ki, hogy az elkövetett bűncselekmények 64,2%-a nem erőszakos és csak esetek 35, 8%-ban minősültek erőszakosnak. A fent leírtak alapján igazolható az a megállapítás, miszerint a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények nagy részének típusa, eltér a köztudatban tematizálódott kirívó esetekétől.

„Az erőszakos bűncselekmények-életet, testi épséget, személyes és nemi szabadságot, közrendet, közbiztonságot, köznyugalmat, vagyoni érdekeket- sértő vagy veszélyeztető magatartásokat ölelnek fel. „⁸

3.2.2. **Börtön, mint büntetés**

A Büntető Törvény Könyv fiatal (felnőtt) bűnözők esetében, az alábbi módon írja le a börtönbüntetés lehetőségét.

111. § (1) A fiatalkorú szabadságvesztését a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézetében kell végrehajtani.

(2) A fiatalkorúak börtönében kell végrehajtani a szabadságvesztést, ha

a) a fiatalkorút büntett miatt kétévi vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélik,

b) az egyévi vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélt fiatalkorú visszaeső vagy szándékos bűncselekmény elkövetését megelőzően szándékos bűncselekmény miatt javítóintézeti nevelésre ítélték.

⁸Nagy László Tibor: Az erőszakos bűnözés. Kriminológia- Szak kriminológia. 2006. p. 357.

(3) A (2) bekezdés esetén kívül a szabadságvesztést a fiatalkorúak fogházában kell végrehajtani.

(4) Ha az elítélt a szabadságvesztés megkezdésekor huszonegyedik életévét betöltötte vagy a végrehajtás alatt tölti be, a bíróság a 42-44. §-ok alapján határozza meg a szabadságvesztés végrehajtásának fokozatát.⁹

2005-ben 6880 fiatalt ítéltek el jogerősen, ebből 189-en kapták a javítóintézeti nevelés intézkedését és 1820 főt ítéltek szabadságvesztésre.(KSH) A számok is magukért beszélnek, hiszen a börtönbüntetés esetében tízszer annyi elítélt fiatalról beszélhetünk, akik nagy valószínűséggel két évnél hosszabb idejű letöltendő büntetést kaptak.

110. § (1) A fiatalkorúra kiszabható szabadságvesztés legrövidebb tartama bármely bűncselekmény esetén egy hónap.

(2) A bűncselekmény elkövetésekor tizenhatodik életévét betöltött fiatalkorúra kiszabható szabadságvesztés leghosszabb tartama

a) életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető bűncselekmény esetén tizenöt év;

b) tíz évet meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények esetén tíz év.

⁹ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=97800004.TV . 110 § . A szabadságvesztés.

(3) Az életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető bűncselekmény elkövetésekor tizenhatodik életévét be nem töltött fiatalkorúra kiszabható szabadságvesztés leghosszabb tartama tíz év.

(4) A (2) és (3) bekezdés esetén kívül a fiatalkorúra kiszabható szabadságvesztés leghosszabb tartama öt év akkor, ha a bűncselekmény öt évet meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő.

(5) A büntethetőség elévülése határidejének számításánál és a visszaesőkre vonatkozó rendelkezések szempontjából a (2)-(4) bekezdésekben meghatározott időtartam az irányadó.¹⁰

Látható, hogy a fiatalokra kiszabható büntetés maximális időtartama 10-15 év, ez általában az életellenes, erőszakos, előre megfontolt bűncselekmények esetében jellemző. Hozzá kell tenni, hogy a fiatalkorúak esetében az első büntényesek nagy része vagyon, közrend elleni sértést követ el; mint a lopás, rongálás, majd ebből következik, hogy ez sokszor erőszakos cselekménnyé fajul, mint testi sértés. tehát téves azt gondolnunk, hogy az elítéltek minden esetben veszélyes bűnözők, mivel ez az esetek többségében nincs így.

¹⁰ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=97800004.TV . 111 § . A szabadságvesztés.

3.3.3. **Börtön, mint az „élni nem érdemes élet” helyszíne!**

Akármilyen hosszú büntetést kell letöltenie az elítéltnak, a börtönben eltöltött idő olyan mentális, fizikális leépülést okoz, amely nagymértékben gátolja annak lehetőségét, hogy a szabadulást követően a fiatal bármilyen társadalmi elvárásnak megfeleljen. Bár sok szabadult fiatal számol be arról, hogy a börtön megkeményít, valójában megtörésről van szó. A börtön hierarchiába való beilleszkedés módja általában erőszakot, agressziót kíván, ha valaki azonban mégsem képes küzdeni, akkor könnyen a hierarchia legaljára kerül és el kell viselnie a „csicska” sorsot. A folyamatos félelem, és küzdés a pozíciókért elsőként lelkileg veszi igénybe az elítéltet, amelyen az intézmény pszichológusa tudna enyhíteni, viszont pénz hiányában, erre legtöbb intézményben nincs lehetőség. A depresszió, alvászavar, agresszió, érzelmi kitörések mind olyan tünetek, amellyel legtöbb fogvatartott küzd. Nagymértékben visszaveti az egyén fejlődését, hogy a totális intézet mindent felügyelő és irányító működése az énkép torzulásához vezet, amely következtében csökken az önértékelés és ezáltal az önállóság. Gondot jelent a külső személyekkel, családdal való kapcsolattartás, hiszen a havi egyszeri látogatás sokukban

a személyes kapcsolatok elvesztésétől való félelmet generálja, jogosan. A külső élethez kapcsolódó tevékenységek frusztrációja és az érzelmi stabilitás elvesztése öngyilkossághoz, vagy a gyakori „falcoláshoz” vezet (börtön nyelven az önkárosítást, vagdosást jelent). *(Boros- Csetneky, 2002)*

Meg kell említeni a hazánkra általánosan jellemző túlzásúfoltságot, amely 2010 -ben 133% volt, azaz az intézmények a fogvatartottak számára az alapvető 3m² sem tudják biztosítani. A korszerűtlen épületek és tárgyi feltételek mellett, a higiénia hiánya is problémát okoz. A büntetés végrehajtás 2010-es költségvetési kiadásaiban a felújításokra szánt pénzeszög az összköltségek 0,14%-át jelentette.¹¹ Kérdés ezek után, hogy mégis mivel kívánnak segíteni a fogvatartottak hátrányos helyzetén és mindez hogyan tud megvalósulni, ha az erre ráfordított „energia” még számokban sem kifejezhető.

A személyzet részéről is tapasztalhatóak hiányosságok. A börtönőr, nevelő személye önmagában is ellentmondásokat hordoz, csak úgy, mint maga a börtön intézménye; adni és elvenni. Kevés esetben

¹¹ BVOP. Számok, tények. 2010. <http://www.bvop.hu/?mid=77&cikkid=1480>

találkozhatunk a szakirodalomban bemutatott hibátlan személyzeti munkával, ahol sértetlen tud maradni a börtönőr szuverenitása, és ahol nem számolhatunk be fogvatartottal szembeni agresszív, vagy korrupt magatartásról. Ennek tükrében nehezen várható el,

hogy a fiatal antiszociális viselkedése pozitív fejlődést mutasson.
(Boros- Csetneky, 2002)

3.3.4. **Börtön, mint segítség!**

„A börtön mindig is egy olyan aktív szféra része volt, amelyben burjánzottak a tervek, átrendezések, kísérletek, elméletek, tanúskodások és felmérések. A börtönintézmény körül bőbeszédű buzgalom nyüzsgött. Sötét elhanyagolt terület volna a börtön?”

(Michel Foucault – „Felügyelet és büntetés”, 1975)

Minden jel arra mutat, hogy társadalmunk elutasító magatartása következtében a börtönintézmény kérdése egyre inkább „sötét és elhanyagolt terület”. A bűnözés jelensége és annak mértéke a társadalom tükre, tehát téves azt gondolnunk, hogy nem vagyunk felelősek a kialakult helyzetért. A fiatalok elkövetők folyamatosan növekvő száma aggodalomra ad okot. A büntetés-orientált gondolkodás az egymástól való elidegenedést növeli, ugyanakkor ismertek azok az eszközök, amelyekkel ez a folyamat visszafordítható. Az emberi attitűdök sokfélesége toleranciát, empátiát és humánus hozzáállást igényel. Fokozottan igaz ez a fogvatartottak esetében, akik személyiségét illetően rendkívül bonyolult és összetett problémával találjuk szembe magunkat. Ha megvizsgáljuk értékrendszerüket, szociális kapcsolataikat, könnyen megállapítható, hogy teljesen más normák vezérlik őket, tehát a reszocializáció

folyamata ennek belátásán kell, alapuljon, tehát mindez csak olyan kommunikációs csatornákon jöhet létre, amely semmi képen sem erőszakos. A kamaszkorban a fiatalok eleve nagyobb mértékben tanúsítanak ellenállást, bizalmatlanságot, agresszív viselkedést. Fogva tartásuk esetén ezek a problémák halmozottan jelentkeznek. Az elzárás demoralizáló hatását csökkenthetik az intenzív aktivitási programok, amelyek remélhetőleg nem csak propaganda jelleggel vannak jelen, hanem a mindennapok részét képezik, ilyen az oktatás, szakképzés, személyiség és kommunikációs képességet fejlesztő tréningek, munkaképesség fejlesztő kurzusok, sport és nem utolsósorban kulturális fejlődés biztosítása. Ezen feltételek egy része, leginkább csak elméletben létezik. Úgy gondolom, hogy az alapvető humanitás hiányában, a helyreállító folyamat számtalan helyen elakad, legfontosabbnak említve, a sok problémát indukáló befagyasztott anyagi forrásokat. Tehát a börtön, mint a felügyelet, a rend és biztonság intézménye, csak abban az esetben tud a hatékonyan működni, ha megpróbálja kizárni az irányítás hatalmából adódó visszaéléseket, és egy olyan környezetet teremt, ahol az alapvető társadalmi értékek dominálnak, mint elfogadás, alázat és segítségnyújtás. Mindemellett azt is tisztázni kell, hogy e folyamat kezdeményezése, mindig az igazságszolgáltatást terheli. *(Kerezsi, 2009, Boros – Csetneky, 2002)*

4. Némán beszédes építészet, avagy börtön másképp

Az eddig leírtakban a fiatalok bűnözőket kívántam bemutatni, leírni azt a folyamatot, amely végső esetben börtönbüntetéshez vezet. A célom az volt, hogy érthetővé váljék a börtön szerepe, annak szükségzerű alkalmazása. Látható ugyanakkor, hogy a rendelkezésre álló eszközök, a szociális kapcsolatok minőségének függvényében hatékonyak. Nem tettem még említést azonban az - általam leginkább érdekesnek és fontosnak tartott-nevelés és büntetés építészeti vonatkozásairól.

„Az épített tér arányaival, elemeinek egymáshoz való viszonyával, az elemek formájával, a formák alkotta renddel, az elemek felületi megjelenésével, az elemek színével, a színek kapcsolatrendszerével, a térarányok, formaviszonyok és színmegjelenések viszonyrendszerével, a viszonyrendszer funkciókifejező tulajdonságával, a funkciókifejező tulajdonság és valóságos funkció kapcsolatával, a valóságos funkciót kifejező forma - és színasszociációkkal hatást gyakorol a benne tartózkodó emberre. E hatás, a konkrét térről szerzett érzelmileg átért tapasztalat, a konkrét tér élménye. A térélmény egy adott térről

nyert, személyiség kiteljesedését szolgáló tapasztalat.”¹²

Az idézet a téralkotás bonyolult rendszeréről szól, amelynek központjában az ember áll. A mesterséges környezet létrehozása, számtalan emberi tényezőnek kell, megfeleljen. Egy olyan totális intézmény, mint a börtön, ahol nap, mint nap az emberi mechanizmusok működését hivatottak felügyelni, a lehető legkörültekintőbb tervezést igényli. Téves azt gondolnunk, hogy a sivár, elhanyagolt környezet bármilyen jó hatással lehet az emberi magatartásra és pszichére. Abban az esetben, ha mindez viszont a büntetés részét képezné, akkor azt kéne gondolnunk, hogy a büntetés végrehajtás nem kíván többet adni az elítéltek eleve rossz életkörülményeinél, amely következménye az újabb bűnelkövetés lehetősége. Tehát, ha ki akarunk lépni ebből az ördögi körből, akkor nem tehetünk többet annál, mint hogy megadjuk a lehetőséget a fogva tartáson való változtatásra.

„Az ember kapcsolatát környezetével érzékelő- szervrendszerének a működése határozza meg; továbbá az, hogy ez a szervrendszer milyen reakciókhoz szokott hozzá... az emberi én tudat, ha úgy tetszik látási, kinezetikus, tapintási és hő érzékelési aspektusokból

¹² Nemcsics Antal. Színdinamika. 1990. p.89.

tevődik össze; ezek kifejlődését a környezet gátolhatja, vagy éppen serkentheti. „¹³

Az alábbi idézet a környezetünk tapasztalásának módját írja le, azon dimenziókat, amelyek tudat alatt hatnak érzékszervrendszerünkre. Természeti környezetünkhöz való kapcsolatunk évmilliókra nyúlik vissza, ezáltal olyan kapcsolat rendszer jött létre, amelynek mesterséges modellezése az érzékeink legátfogóbb ismeretét követeli meg. Ennek veszélyére hívta fel a figyelmet az organikus építészet meghatározó alakja Richard Neutra.

*„Minél jobban eltávolodik az ember a természettel való kiegyensúlyozott kapcsolat állapotától, annál ártalmasabb lesz számára fizikai környezete.”*¹⁴

Az organikus szó, élő szervezetet jelent, építészeti vonatkozásban, pedig a természeti és mesterséges környezet közti egyensúly megteremtését. A természetet és építészet kapcsolatát, pedig az emberi lét dinamikája teszi lehetővé. Ennek elérése nehezebb, egy olyan szituációban, ahol alapvető feltétel a zárt és monoton

¹³ Edward T. Hall. Rejtett Dimenziók. 1980. p. 73.

¹⁴ Richard Neutra. Természet és Építészet. 1985. p. 125.

működés. Mégis úgy érzem, hogy az építészet ebben a feszültségben olyan kompromisszumra képes, amely magában hordozza a statikus biztonság és a változás, azaz fejlődés lehetőségét. Ez akkor valósulhat meg, ha a tervezés során a komplex funkciót az emberi és természeti mechanizmusok informálják, amely kedvezően hat a strukturális összefüggésekre.

*„A komplex funkció háromtípusú funkcióból tevődik össze, ezek a használati funkció, esztétikai funkció és az informatív funkció. A használati funkciókon a környezet elemeinek rendeltetését, célját értjük. Az esztétikai funkciók a környezet elemeinek azokat a tulajdonságait hozzák létre, amelyek által a használati funkciók átélhetővé válnak. Az informatív funkciók a környezet elemeinek azokat a tulajdonságait jelentik, amely által az ember számára érthetővé válnak az elemek rendeltetésének, használatba vételének és működtetésének mikéntjei.”*¹⁵

A fiatalok fogvatartottak esetében az érzelmi sivárság, tompa, fejletlen érzékelő- szervrendszert feltételez, míg a társadalomba való beilleszkedés, egy jóval kifinomultabb állapotot kíván meg.

¹⁵ Nemcsics Antal. Színdinamika. 1990. p.124.

Ezt alapul véve, a téralkotás struktúrájának lehetővé kell tennie, a komplex funkció összetevőinek fejleszthetőségét, amely követni tudja az érzékek és egyben az egyén fejlődését. Tehát az épület egy olyan platformot kell jelentsen, amely magában hordozza a változás lehetőségét, elősegíti a szociális tevékenységek sikerét, lehetővé teszi az emberi kapcsolatok normalizálódását, rámutat egyén és társadalom kapcsolatában rejlő értékekre. Az irányítás ebben az esetben indirekt kommunikációt képes létrehozni a fogvatartottal, anélkül, hogy erőszakhoz kellene folyamodjon. Az elrettentés helyett inkább a megdöbbenést szeretném alkalmazni, rádöbbeneni a fiatal, milyen lehetőségeket rejt saját személye, valamint a társadalommal való együttműködés.

5. Zárszó

Dolgozatom célja az volt, hogy átfogó képet adjak az általam fontosnak tartott problémáról, illetve a közzé tett adatok tükrében, felhívjam a figyelmet az építészet ezen elhanyagolhatatlan szerepére.

Felhasznált Irodalom

Boros János- Csetneky László (2002): Börtönpszichológia (második, átdolgozott kiadás), Budapest, Rejtjel kiadó

T. Hall, Edward (1980): Rejtett dimenziók, Budapest, Gondolat Kiadó

Foucault, Michel (1990): Felügyelet és büntetés-a börtön története, Budapest, Gondolat Kiadó

Gönczöl Katalin-Kerezi Klára- Korinek László- Lévay Miklós (2006): Kriminológia-Szakkriminológia, Budapest, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató kft

Kerezi Klára, Győry Csaba, Kó József (2009): Longitudinális kriminológiai vizsgálatok és alkalmazásuk lehetőségei Magyarországon, Budapest, egészséges ifjúságért alapítvány

Ligeti Katalin, Hollán Miklós, Schmidt Andrea, Végvári Réka (2008): A fiatalok elítéltek áldozati minőségének vizsgálata különös tekintettel a családon belüli erőszakra, Budapest, Országos Bűnmegelőzési Bizottság

Nemcsics Antal (1990): Színdinamika, Budapest, Akadémia Kiadó

Web

B. Aczél Anna: A gyermek és fiatalok elkövetők integrációjának jövője a helyreállító igazságszolgáltatás szellemében a javítóintézeti tapasztalatok alapján, <http://www.kriminologiaitdk.hu/read/cikk.htm>, 2012. január 3

Boda, Zsuzsa: Fiatalok bűnözés - csapda, amiből nincs visszaút?, <http://www.regionaplo.hu/archiv/46/19577-fiatalok-bunozes-csapda-amibol-nincs-visszaut>, 2012. december 20.

BVOP: Számok, Tények 2010 xls, <http://www.bvop.hu/?mid=77&cikkid=1480>, 2012. január 2.

CompLex Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye: 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=97800004.TV, 2012.január 3.

Fliegauf, Gergely: A totális intézet fogalma, jellegzetességei, hatása és kritikája - Goffman és Farrington tanítása, <http://bvpszichologiaiii.blogspot.com/2005/09/totlis-intzet-fogalma-jellegzetessgei.html>, 2012. január 3.

Fliegauf, Gergely: Büntetés Végrehajtási Pszichológia, <http://www.scribd.com/doc/33087312/Fliegauf-Gergely-Bv-Pszichologia>, 2012. január

Hajdu Eszter: Kognitív folyamatok az agresszió hátterében (szakdolgozat), www.aszod-afi.hu/pdf/kognitiv_folyamatok.pdf, 2012. január 4.
Mohai, Szilvia: Gyermek a bűn hálójában, <http://www.hirextra.hu/2008/03/05/gyermek-a-bun-halojaban/>, 2012.december 4.
Szobota, Zoltán: Vadászigény Kisvadakra, http://www.hetek.hu/belfold/201103/vadaszideny_kisvadakra, 2012.január 10.

